

ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ: СТРУКТУРА, МОЖЛИВОСТІ ПІЗНАННЯ, ПЕРЕВАГИ

Денисик Г.І., д.г.н., проф., завідувач кафедри географії,
Стефанков Л.І., к.г.н., доц., **Чиж О.П.**, к.г.н., доц., **Денисик Б.Г.**, к.г.н., ас.
Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського

Відомо, що географія – одна із стародавніх наук, яка сформувалася в результаті пізнання навколишнього простору, зацікавленість до якого визначалась різноманітними причинами упродовж тих чи інших епох розвитку людства. Початково це було землезнання у повному розумінні цього слова, а потім, захоплюючись різними проявами природи, почали розвивати конкретні географічні напрями у межах єдиної природничої науки. Постійно зростаюча роль людей у природному середовищі, що призвела до суттєвих відмін середовища існування людини від їх життєдіяльності, зумовили активний розвиток соціально-економічного (суспільного) напрямку в географії. Інколи вважають, що це відбулося недавно. Ні, поділ на природничу і суспільну географію відбувся уже давно. Про це знаходимо у працях епохи Відродження та переходу до ери науково-технічної революції. Тобто, уже у ті часи, об'єктом географії було не лише середовище життєдіяльності людей, але частково й пристосована для потреб людей природа. Антропогенізована природа поступово почала виокремлюватись специфічними ознаками – відображеннями людських впливів, що дало можливість визначати її як навколишнє середовище. Як результат активно почала розвиватись антропогенна географія, яку помилково, частково й зараз, відносять до суспільної географії. Антропогенна географія – складова природничої географії. Вона завершує цикл наук (фізична, історична, антропогенна географії), що формують структуру природничої географії [1, 2] і є своєрідною перехідною наукою, що об'єднує природничу й суспільну (з боку останньої – географія природно-ресурсного потенціалу) географії.

Поняття «Природнича географія» - його розуміння, використання у якості назв навчальних дисциплін, підручників і посібників, теорії і практиці фахівців-географів, поступово займає належне йому місце, однак трактується неоднозначно. Переважно природничу географію розглядають як аналог фізичної географії. При такому розумінні її суті, відбувається лише заміна одного поняття іншим. Поняття «Природнича географія» значно ширше, ніж «Фізична географія». При цьому фізична географія не зникає, а є складовою, фундаментом природничої географії. Міняється лише її статус.

Фізична географія у традиційному її розумінні – це наука, що вивчає географічну оболонку та її ландшафтні комплекси у їх натуральному стані. Упродовж тисячоріч людина не лише змінила натуральні геокомпоненти та ландшафтні комплекси, але й докорінно перебудувала їх, а інколи змінила «образ» і «суть» окремих природних регіонів. В Україні яскравими прикладами є Донбас, Кривбас, Подільські товтри та ін. Географічні, ландшафтні, екологічні та інші проблеми, що виникають при цьому не можна вирішувати лише з позицій фізичної географії. Стає очевидним, що фізичній географії, у її класичному розумінні, це не під силу і вона не може виконувати роль провідної науки, що вивчає сучасне навколишнє середовище. Зараз таку місію на себе може взяти *природнича географія – наука яка послідовно пізнає геокомпонентну природу Землі або її окремих регіонів від їх натурального стану, через історію господарського освоєння до сучасного антропогенного розвитку*. Звідси, крім натуральних геокомпонентів, предметом дослідження природничої географії є історія та особливості господарського використання людиною природних ресурсів, а також сучасний стан геокомпонентів природи як окремих регіонів, так і Землі загалом. Структура природничої географії значно складніша, ніж фізичної. Фізична географія складова природничої. Крім неї, природнича географія об'єднує історичну й антропогенну географії (рис.1).

Активний розвиток як природничої географії, так і наук, що є для її складових базою даних, потребує приділяти їм більше уваги у закладах вищої освіти та школах. У ЗВО України фізичну географію, як дисципліну, що не

відповідає суті сучасної географії, необхідно замінити на природничу географію. У структурі природничої географії – фізична, історична й антропогенна географії, доповнюючи одна одну, дадуть цілісну картину розвитку і реального стану сучасного навколишнього середовища України.

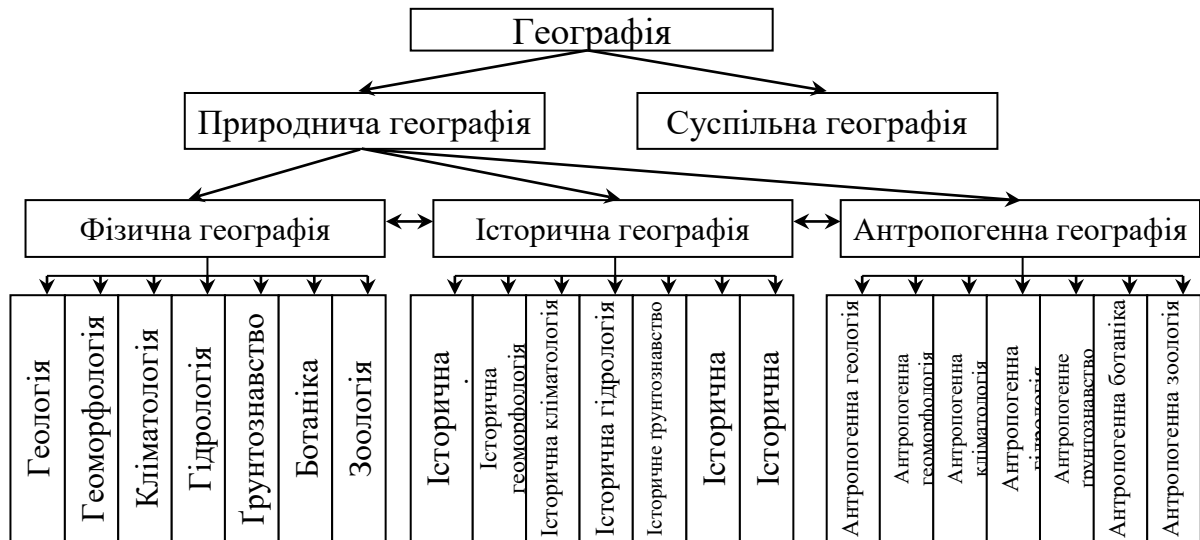

Рис. 1 Структура природничої географії та базові науки, що її формують

У ЗВО України природничу географію доцільно вивчати упродовж трьох семестрів: IV семестр II курсу – фізичну географію; V семестр III курсу – історичну географію; VI семестр III курсу – антропогенну географію. Це стосується й ландшафтної географії, але на семестр пізніше: V семестр III курсу – натуральне (класичне) ландшафтознавство; VI семестр III курсу – історичне й VII семестр IV курсу – антропогенне ландшафтознавство (рис. 2).

Що дає заміна фізичної географії природничою? У порівнянні з фізичною, в природничій географії:

- значно збільшується глибина і розширюється горизонт пізнання сучасної природи;
- суттєво урізноманітнюються об'єкт і предмет дослідження: натуральна – історична – антропогенна природа;
- у структурі природничої географії чітко визначено місце фізичної, історичної та антропогенної географії;
- пізнання природи будь-якого регіону від її натурального стану, через історію господарського освоєння до сучасного, дає можливість

зрозуміти її реальний розвиток на початку ХХІ ст. та з меншими затратами стабілізувати небажані природні й, частково, суспільні процеси;

- результати природничо-географічних досліджень краща основа для прогнозування розвитку природного середовища у майбутньому.

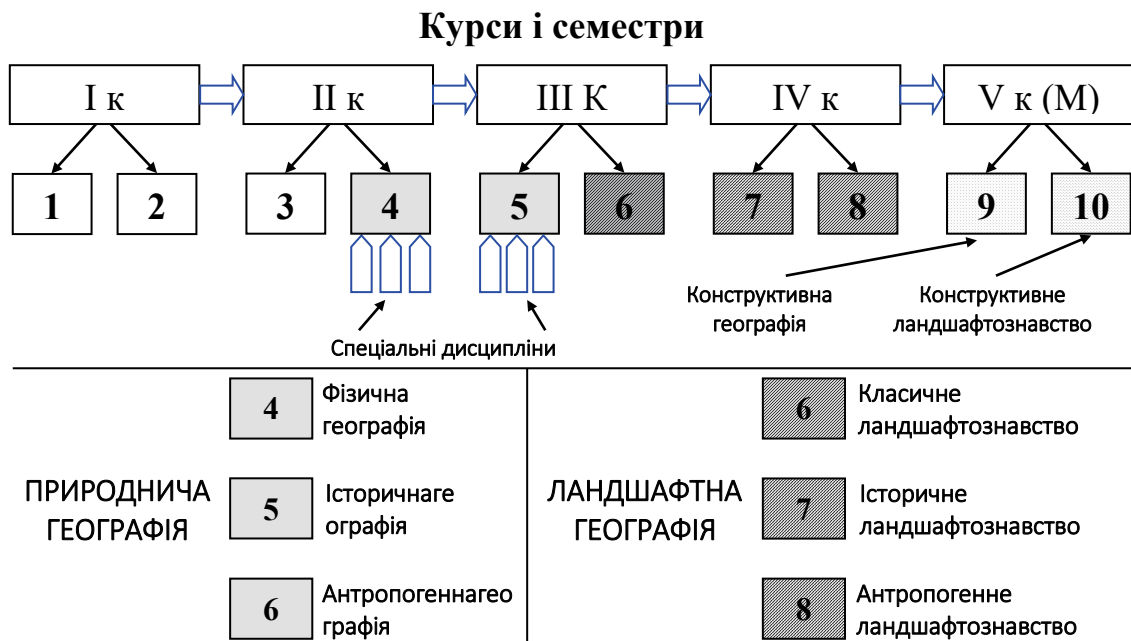

Рис. 2 Природнича географія України у навчальному процесі ЗВО

На кафедрі географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського з 2019 року у навчальний процес замість «фізичної географії України» введено курс «Природнича географія України».

Список використаних джерел

1. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля. Вінниця. ЕкоБізнесЦентр. 2014. 174 с.
2. Денисик Г.І., Чиж О.П. Природнича географія України. Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. Вип. 28. №3-4. С. 5-10.